

УДК 346.91
DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1\(42\).987](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1(42).987)

Ю. І. Башкірова
orcid.org/0000-0001-9883-2662
аспірантка

*Інституту економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України*

ВИЗНАЧЕННЯ ДОСТОВІРНОСТІ ПОКАЗАНЬ СВІДКІВ У ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Постановка проблеми. Питання отримання достовірних показань свідків, які підлягають доказуванню при розгляді справ у господарському суді, в теорії господарського процесуального права, належать до основних питань, вирішення яких пов'язується з реалізацією права на справедливий суд.

Проблемні питання виникають не лише у визначенні способів доказування, але й у процесі їх отримання та дослідження у господарському судочинстві. Прийняття судом правильного рішення є кінцевим результатом всієї судової діяльності. Надзвичайно важливу роль у прийнятті рішення, грає не тільки наявність доказів, а також їх достовірність, вірогідність та належність. Саме сукупність цих показників характеризує справедливість судового рішення.

Одним із джерел доказів є показання свідків, які характеризуються своїми особливостями та підкреслюють їх важливість.

Питання щодо показань свідків у господарському судочинстві були досліджені такими українськими вченими як Л. М. Ніколенко, Т. В. Степанова, О. А. Беянович, В. В. Резнікова, Н.В. Іванюта, О. П. Подцерковний та іншими поважними вченими. У той же час, слід підкреслити, що ці дослідження мали фрагментарний характер щодо інституту свідків. Тому питання щодо дослідження показань свідків у господарському судочинстві потребують системного дослідження.

Метою статті є розгляд та аналізування питань щодо достовірності показань свідків у господарському судочинстві, вироблення власної позиції щодо вказаного питання.

Виклад основного матеріалу. Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України) характеризує процес доказування з визначеними особливостями, а саме: ч. 3 ст. 13 ГПК України зазначає, що кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених законом; ч. 1 ст. 74 встановлює обов'язок кожної сторони довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень; ч. 2 ст. 74 ГПК України підкреслює,

що суд може зобов'язати учасника справи надати відповідні докази вчинення цих дій або наявності певної події. У разі ненадання таких доказів суд може визнати обставину невчинення відповідних дій або відсутності події встановленою; ст. 86 ГПК України містить положення щодо оцінки доказів господарським судом [1]. З аналізу статей ГПК України тягар доказування лежить на сторонах справи, а господарський суд із власної ініціативи не може збирати докази, що стосуються предмета спору, крім витребування доказів судом у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів (ч. 4 ст. 74 ГПК України). Проте, сторони повинні мати гарантії щодо справедливого вирішення спору та дотримання принципу справедливості. Іноді суду можуть бути не надані всі належні докази і в апеляційній інстанції, рішення суду першої інстанції може бути змінено або скасовано внаслідок неповного з'ясування обставин, що мають значення для справи. Разом з цим, вирішення справи без з'ясування обставин, на підставі того, що сторони не звернулися із відповідним клопотанням до суду, суперечить принципу справедливого правосуддя, оскільки не забезпечує реального захисту прав та інтересів учасників процесу.

Суд оцінюючи докази надані сторонами може погодитись з тим, що їх достатньо та вони доведені, але за умови, що позиція суду базується на внутрішньому переконанні, ґрунтується на дійсних, фактичних обставинах справи, і витребування додаткових доказів пов'язано з необхідністю встановлення дійсних обставин, а не з проявом суддівського свавілля або зацікавленості в результатах вирішення спору. Тому пропонуємо викласти ч. 4 ст. 74 ГПК України наступним чином: «Суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів, а також у разі коли суд вважає, що для ухвалення рішення потрібні додаткові докази».

Стаття 66 ГПК України містить положення, що свідок зобов'язаний з'явитися до суду за його

викликом у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини. За відсутності заперечень учасників справи свідок може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Суд може дозволити свідку брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції незалежно від заперечень учасників справи, якщо свідок не може з'явитися до суду через хворобу, похилий вік, інвалідність або з інших поважних причин.

Свідок може бути викликаний до суду шляхом вручення судом ухвали про виклик учаснику справи, а у справах про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою, та про визнання торговельної марки (знаку для товарів послуг) добре відомою через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України, яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за десять днів до дати відповідного судового засідання [2]. ГПК України встановлено ряд обмежень щодо того, хто не може бути допитаний як свідок. Поряд із категорією осіб, які зазвичай не можуть бути допитані як свідки – священнослужителі, недієздатні особи, особи, які надають професійну правничу допомогу (адвокати); судді щодо обставин обговорення в нарадчій кімнаті, особи, які мають дипломатичний імунітет, без їхньої згоди; особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно з міжнародними договорами України, ГПК України впроваджено неможливість допиту присяжних щодо обставин нарадчої кімнати (хоча норми господарського процесуального закону взагалі не знають таких учасників процесу) та осіб, які надають послуги посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору – про такі відомості. Слід погодитися з О. Роїк, що враховуючи специфіку підвідомчості справ господарським судам, важко уявити навіть теоретичну можливість допиту священнослужителя або присяжного щодо фактичних обставин господарської справи. Тому встановлення таких обмежень є недоцільним, хоча і зумовлене встановленими імунітетами свідків [2].

Стаття 68 ГПК України встановлює, що свідок, який з'явився на вимогу суду, не має права відмовитися давати показання, крім показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб), які можуть тягнути юридичну відповідальність для нього або таких членів сім'ї чи близьких родичів [1].

Показання свідка мають свої процесуальні особливості і характеризуються такими ознаками, а саме це: усне або письмове повідомлення про

факти; повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи; повідомлення, яке роблять особи, що викликані для допиту як свідки; повідомлення, яке отримують в установленому ст. 88-90 ГПК України порядку.

Відповідно до Закону України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» законодавець у нормах ГПК України закріпив достовірність та вірогідність доказів (ст. ст. 78, 79 ГПК України) [1]. Відповідно до ч. 1 ст. 78 достовірними є докази, створені (отримані) за відсутності впливу, спрямованого на формування хибного уявлення про обставини справи, які мають значення для справи. Доказ визнається судом достовірним, якщо в результаті його дослідження та оцінки з'ясовується, що в ньому містяться відомості, які відповідають дійсності. Відповідно до ч. 2 ст. 86 ГПК України суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також вірогідність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. Процес визначення достовірності доказів є розумовою діяльністю суду, яка здійснюється за його внутрішнім переконанням у результаті дослідження та оцінки.

Поняття «достовірність» тлумачиться як «те, що не викликає сумнівів, цілком вірне, точне» [3, с. 829]. Тобто достовірним доказом, буде той доказ, який характеризується точністю, не викликає сумнівів щодо визначення наявності або відсутності фактів (обставин), що відносяться до предмету доказування.

При здійсненні судочинства сумнівів у достовірності доказів зумовлено, як правило, наступним: неправдивими поясненнями сторін, третіх осіб; неправдивими показаннями свідка; фальсифікацію письмових та речових доказів тощо [4, с. 447]. Якщо є певні сумніви щодо достовірності доказів, то таке питання вирішується шляхом співвідношення даного доказу з іншими доказами, досліджених судом. Виявлення суперечливих, взаємовиключних відомостей, що містяться у доказах, говорить про недостовірність певного доказу. В даному випадку постає питання про необхідність усунення цих протиріч шляхом, наприклад, надання додаткових доказів або спростування наявних. Суд має право призначити в необхідних випадках експертизу, якщо є сумніви щодо письмових доказів тощо. Достовірним можна вважати будь-який доказ, зміст якого не спростовано в процесі доказування.

З аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень можна навести приклади судових рішень щодо оцінювання показань свідків з точки зору достовірності. Так у рішенні Господарського суду

Одеської області від 5 квітня 2018 року у справі № 916/3264/17 зазначено, що «відповідно до матеріалів справи ПП «А» у письмових запереченнях на відповідь на відзив вказало, що праввідносини сторін, про які йдеться у відзиві, справді мали місце, підтвердженням цього є заяви свідків в особі директора та бухгалтера ПП «А», а також члена правління сільськогосподарського виробничого кооперативу «Д» в минулому». Суд взяв до уваги доводи свідків, однак вони тільки підтвердили позицію, яку було викладено в інших доказах у паперовій формі [5].

Господарський суд міста Києва від 26 квітня 2018 року у справі № 910/21263/17 у рішенні зазначив, що: «У судовому засіданні 22 лютого 2018 року судом відмовлено в задоволенні клопотань відповідача про виклик свідків із підстав того, що такі заяви (заяви свідків) не викликають у суду сумнів щодо їх змісту, достовірності чи повноти, та судом буде здійснено їх оцінку разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 86 ГПК України» [6]. Тобто, від сукупності наданих доказів залежить позиція суду.

Стаття 79 ГПК України визначає вірогідність, як наявність обставини, на яку сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, вважається доведеною, якщо докази, надані на підтвердження такої обставини, є більш вірогідними, ніж докази, надані на її спростування. Питання про вірогідність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання [1].

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 904/2357/20 зазначив, що стандарт доказування «вірогідності доказів», на відміну від «достатності доказів», підкреслює необхідність співставлення судом доказів, які надає позивач та відповідач. Тобто з введенням в дію нового стандарту доказування необхідним є не надати достатньо доказів для підтвердження певної обставини, а надати їх саме ту кількість, яка зможе переважити доводи протилежної сторони судового процесу. Верховний Суд зауважив, що тлумачення змісту ст. 79 ГПК України свідчить, що нею покладено на суд обов'язок оцінювати докази, обставини справи з огляду на їх вірогідність, яка дозволяє дійти висновку, що факти, які розглядаються, скоріше були (мали місце), аніж не були [7].

Позиція Верховного Суду відповідає позиції Європейського суду з прав людини. Так, зокрема, у рішенні 23.08.2016 у справі «Дж. К. та Інші проти Швеції» наголошено, що «у країнах загального права у кримінальних справах діє стандарт доказування «поза розумним сумнівом («beyond reasonable doubt»). Натомість, у цивільних спра-

вах закон не вимагає такого високого стандарту; скоріше цивільна справа повинна бути вирішена з урахуванням «балансу вірогідностей». ... Суд повинен вирішити, чи являється вірогідність того, що на підставі наданих доказів, а також правдивості тверджень заявника, вимога цього заявника заслуговує довіри» [8]. Отже, вірогідність доказів – це якісний показник, не кількісний.

Висновок. На підставі зробленого аналізу можливо зазначити, що судова практика підтвердила розумність доповнення засобів доказування у господарському судочинстві показаннями свідка, оскільки, в окремих випадках, саме на підставі показань свідків може бути ухвалено справедливе судові рішення та забезпечено повноту та всебічність розгляду справи.

У межах діяльності суду з одержання, дослідження та оцінки доказів виділяють властивості доказів, за наявності яких доказ може бути прийнятий або витребуваний, та критерії їх оцінки. Показання свідків як засіб доказування повинні бути належними, достовірними та вірогідними. Вони оцінюються у сукупності з іншими доказами. Обґрунтованим є виокремлення саме достовірності та вірогідності як критеріїв оцінювання доказу, виконання обов'язку з доказування та досягнення стандарту доказування. Параметри, за якими визначається достовірність та вірогідність показань свідків, полягають у відсутності або наявності протиріч з іншими доказами та обставинами справи. Дійшовши викладених вище висновків, відзначимо, що показання свідків визначаються широкою проблематикою та потребують подальших досліджень.

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Законодавство України*: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
2. Роїк О. Показання свідка як доказ у господарському процесі. *Юрист&Закон*. №47. 14 грудня 2017 р. URL: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/participation_of_witnesses_in_commercial_litigation_in_ukraine/
3. Новий тлумачний словник української мови : У 4 т. Т. 1: Для студ. вищих та серед. навч. закл. / уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. К. : Аконт, 1998. 910 с.
4. Грабовська О.О. Доказування у цивільному процесі України : проблеми теорії та практики : монографія. Київ:Юрінком Інтер, 2017. 504 с.
5. Рішення Господарського суду Одеської області від 5 квітня 2018 року у справі № 916/3264/17. *Verdictum*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/73247407>
6. Господарський суд міста Києва від 26 квітня 2018 року у справі № 910/21263/17. *Verdictum*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/73834983>
7. Попов С. ВС висловився щодо застосування стандарту доказування «вірогідності доказів». *Судебно-юридическая газета. Публикации*. 28 августа 2020.

URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/177650-vs-vislovivsy-a-schodo-zastosuvannya-standartu-dokazuvannya-virogidnosti-dokaziv>

8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 29 січня 2021 року у справі № 922/51/20. *Verdictum*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/94517830>

Анотація

Башкірова Ю. І. Визначення достовірності показань свідків у господарському судочинстві. – Стаття.

У статті розглянуто ознаки показань свідків та розкрито визначення достовірності та вірогідності показань свідків як джерела доказів. Визначено, що питання отримання достовірних показань свідків, які підлягають доказуванню при розгляді справ у господарському суді, в теорії господарського процесуального права, належать до основних питань, вирішення яких пов'язується з реалізацією права на справедливий суд.

Підкреслено, що показання свідка мають свої процесуальні особливості і характеризуються такими ознаками, а саме це: усне або письмове повідомлення про факти; повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи; повідомлення, яке роблять особи, що викликані для допиту як свідки; повідомлення, яке отримують в установленому законодавством порядку.

Зазначено, що достовірними є докази, створені (отримані) за відсутності впливу, спрямованого на формування хибного уявлення про обставини справи, які мають значення для справи. Доказ визнається судом достовірним, якщо в результаті його дослідження та оцінки з'ясується, що в ньому містяться відомості, які відповідають дійсності.

Наголошено, що достовірним доказом, буде той доказ, який характеризується точністю, не викликає сумнівів щодо визначення наявності або відсутності фактів (обставин), що відносяться до предмету доказування. Процес визначення достовірності доказів є розумовою діяльністю суду, яка здійснюється за його внутрішнім переконанням у результаті дослідження та оцінки.

Визначено, що якщо є певні сумніви щодо достовірності доказів, то таке питання вирішується шляхом співвідношення даного доказу з іншими доказами, досліджених судом. Виявлення суперечливих, взаємо-

виключних відомостей, що містяться у доказах, говорить про недостовірність певного доказу.

Ключові слова: доказування, показання свідків, достовірність доказів, свідок, господарське судочинство.

Summary

Bashkirova Yu. I. Determining the reliability of witness testimony in economic proceedings. – Article.

The article considers the signs of witness testimony and reveals the determination of the reliability and reliability of witness testimony as a source of evidence. It is determined that the issue of obtaining reliable testimony of witnesses, which are subject to proof when considering cases in the economic court, in the theory of economic procedural law, are among the main issues, the solution of which is related to the exercise of the right to a fair trial.

It is emphasized that the testimony of a witness has its own procedural features and is characterized by the following features, namely: oral or written communication of facts; notification of the circumstances known to him that are relevant to the case; notification made by persons summoned for questioning as witnesses; notification received in the manner prescribed by law.

It is noted that the evidence created (obtained) in the absence of influence aimed at forming a misconception about the circumstances of the case that are relevant to the case. Evidence is considered credible by the court if, as a result of its examination and evaluation, it is established that it contains information that is true.

It is emphasized that reliable evidence will be evidence that is characterized by accuracy, there is no doubt about the presence or absence of facts (circumstances) relating to the subject of proof. The process of determining the veracity of evidence is a mental activity of the court, which is carried out according to his inner conviction as a result of research and evaluation.

It is determined that if there are some doubts about the veracity of the evidence, then this issue is resolved by correlating this evidence with other evidence examined by the court. The discovery of contradictory, mutually exclusive information contained in the evidence indicates the inaccuracy of certain evidence.

Key words: evidence, testimony of witnesses, reliability of evidence, witnesses, economic proceedings.